

Identifying effective alternative models for the punishments prescribed in the anti-narcotics law

Amir Albuali^۱ ,*Isa Bani Naimah^۲ ,Fateme Luimi^۱

Date Received : 24 April 2024 Date accepted : 16 August 2024

Abstract :

The purpose of the current research is to identify effective alternative patterns for the punishments prescribed in the Anti-Narcotics Law. According to the investigation of drug crimes, it can be said that: the penal policy of the legislator in the anti-drug law is always based on suppression, the severity of the punishment and their disproportionality, in such a way that in determining the punishments, the degree of social ugliness of the act, the character of the perpetrator, human dignity, the type of crime and standards Human rights, which is one of the criteria for determining proportional punishment, has not been given enough attention, and it must be said that the criminal policy based on more use of the death penalty and long-term imprisonment, in addition to not having the desired deterrent effect, is unfair and against human dignity; Because the reluctance of the judges to issue such rulings and the attempt to resort to legal evasions and even in illegal cases, as well as the violation or non-implementation of the majority of them in various ways, is a clear proof of this claim that severe and repressive punishment is not favored by the judicial criminal policy. is not Therefore, the lawmaker's criminal policy based on repression and severity of punishment in terms of departure from moderation and proportionality has been neutralized in practice or has not followed the expected successes

Key words: anti-drug law, alternative effective models, punishment

شناسایی الگوهای مؤثر جایگزین برای مجازات های مقرر در قانون مبارزه با مواد مخدر

فاطمه لویمی^۱، عیسی بنی نعیمه^۲، امیر ابوعلی^۳

تاریخ پذیرش: ۲۶ مرداد ۳۰۴۱

تاریخ دریافت: ۵ اردیبهشت ۳۰۴۱

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، شناسایی الگوهای مؤثر جایگزین برای مجازات های مقرر در قانون مبارزه با مواد مخدر می باشد. باتوجه به بررسی جرایم موادمخدر میتوان گفت که: سیاست کیفری قانونگذار در قانون مبارزه با موادمخدر همواره مبتنی بر سرکوب، شدت مجازات و عدم تناسب آنهاست، بهنحوی که در تعیین مجازاتها به میزان قبح اجتماعی عمل، شخصیت مرتکب، کرامت انسانی، نوع جرم و موازین حقوق بشری که از معیارهای تعیین مجازات متناسب می باشد، توجه کافی نگردیده است و باید گفت سیاست کیفری مبتنی بر استفاده بیشتر از مجازات اعدام و حبسهای طویل المدت علاوه بر نداشتن اثر بازدارندگی مطلوب، ناعادلانه و برخلاف کرامت انسانی است؛ چراکه عدم تمایل قضات به صدور چنین احکام و سعی در توسل به مقرهای قانونی و حتی در مواردی غیرقانونی و همچنین نقض یا عدم اجرای اکثریت آنها به جهات مختلف، دلیل روشنی است بر این مدعی که مجازات شدید و سرکوبکننده مورد اقبال سیاست جنایی قضایی نبوده و نیست. لذا سیاست کیفری مقنن مبتنی بر سرکوب و شدت مجازات به لحاظ خروج از اعتدال و تناسب در عمل خنثی گردیده یا موفقیت‌های مورد انتظار را به دنبال نداشته است.

کلمات کلیدی: قانون مبارزه با مواد مخدر، الگوهای مؤثر جایگزین، مجازات

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
۲. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران (نویسنده مسئول)
۳. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد آبادان، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران.

قوانین کیفری با تعیین مجازات برای افعال مجرمانه، نقش مهمی در جلوگیری از وقوع جرائم ایفا میکنند؛ اما در قوانین ایران، شاهد جرمانگاری بیرویه هستیم که این مسئله، علاوه بر بالا بردن آمار جرم و جنایت در کشور، در بلندمدت باعث بالا رفتن آمار زندانیان و تحمیل هزینههای سنگین نگهداری از زندانیان به دولت و حکومت میشود. به همین دلیل قانونگذار باهدف کاهش تعداد زندانیان، اقدام به تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری (مصوب ۱۳۹۹) کرده است. تصویب این قانون از طرف مجلس شورای اسلامی، موجب ایجاد تغییرات گستردهای در مجازات تعزیری و کاهش قابل توجه زندانیان در سراسر کشور شده است. قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۷۰ به تصویب مجلس رسید و در سال ۱۳۷۵ بخشی تحت عنوان تعزیرات و مجازات بازدارنده به آن اضافه شد. در سال ۱۳۹۲ مجلس شورای اسلامی اصلاحاتی را در قانون مجازات اسلامی اعمال کرد، اما کتاب پنجم آن، یعنی بخش تعزیرات، تغییری پیدا نکرد. در اردیبهشت سال ۱۳۹۹ قانونگذار، با توجه به آمار بالای محکومین به حبس، صلاح را در این مسئله دید تا با تصویب «قانون کاهش مجازات حبس تعزیری»، مجازات حبس برخی از جرائم را کاهش دهد تا بلکه از قسمتی از هزینه گزافی که حکومت، بابت نگهداری از محکومین به حبس متحمل شده و همچنین، آثار سوء مجازات حبس در زندگی محکومین، کاسته شود.

قانون مجازات اسلامی ایران، از پنج بخش، کلیات، حدود، قصاص، دیات و تعزیرات تشکیل شده است. جرائم حدی، جرائمی هستند که توسط شرع مقدس اسلام، بهعنوان فعل مجرمانه تعیین شده و مجازات مشخص و غیرقابل تغییری دارند. در مقابل این دسته از جرایم، جرایم و مجازات تعزیری قرار دارند که توسط قانونگذار، در راستای تضمین منافع جامعه و تحکیم نظم عمومی وضع شدهاند. یکی از مجازات پُر کاربرد در بخش تعزیرات، مجازات حبس میباشد. مشکلی که در رابطه با این مجازات وجود داشته، این مسئله بوده که در سالهای اخیر، شاهد جرمانگاری زیاد و بهتبع آن تعداد زیاد مجرمین، در کشور بوده که تعداد قابل توجهی از آنها به حبس محکوم میشوند. این محکومین به حبس، برای دولت، هزینه و مشکلات زیادی به همراه دارند.

به همین علت، قانونگذار در سال ۱۳۹۹ اقدام به تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری کرده تا بتواند تا حدودی جمعیت زندانیان کشور را کاهش دهد؛ اما سؤالی که پیش می آید این است که هدف قانونگذار از تصویب این قانون، جرمزدایی از قوانین کیفری ایران بوده، یا تنها به دنبال کاهش آمار زندانیان بوده است؟ با توجه به هزینه بالای ساخت زندان جدید، استخدام نیروی انسانی و دیگر هزینههای نگهداری از محکومین به حبس، میتوان گفت، هدف اصلی از تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، کاهش آمار زندانیان است. همچنین، با توجه به آمارهای به دست آمده، افرادی که به حبس محکوم میشوند، حتی اگر جرم ارتكابی آنها، جرمی سبک و پیش پا افتاده باشد، پس از گذراندن دوره محکومیت، مستعد ارتكاب جرائم شدیدتر میشوند.

تمام این موارد باعث شده، قانونگذار به تصویب قوانینی در راستای، کاهش تعداد زندانیان بپردازد تا علاوه بر موارد ذکر شده، از وقوع شرایطی که محکومین پس از اتمام دوران

حبس، با آن رویهرو میشوند، مانند ناکامی دریافتن شغل مناسب، به علت داشتن سوء پیشینه، نیز جلوگیری کند که نمونه بارز این قوانین، قانون کاهش مجازات حبس تعزیری می باشد. قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ باهدف کاهش جمعیت کیفری زندان و حبس زدایی از طریق اصلاح قوانین جزایی بهره‌یژه قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ به تصویب در مجلس شورای اسلامی رسیده و از یازدهم تیرماه لازمالاجرا شد صرفنظر از اینکه مجازات حبس فی نفسه با توجه به اهداف کیفرشناختی و رویکرد جرمشناسی به موضوع امری مطلوب است یا خیر، این پرسش اساسی مطرح میشود که آیا در نظام کیفری ایران مجازات حبس با استانداردهای لازم به مرحله اجرا گذاشته شده است که انتظار معجزه از این مجازات سلب آزادی را داشته باشیم؟ و آیا مراقبتهای بعد از خروج که مهمترین سازوکار در جهت بازپروری محکوم است تاکنون مورد توجه بوده است یا خیر؟ دلیل اصلی تصویب این قانون را میتوان در آمار زیاد زندانیان و هزینه گزافی دانست که افزایش روزافزون زندانیان به دولت تحمیل میکرد. البته در این قانون علاوه بر کاهش مجازات حبس به مباحث دیگری نیز پرداخته شده است که نهنتها مرتبط به بحث کاهش مجازات حبس تعزیری نیستند بلکه مجازات را بهنوعی نیز افزایش داده است^۱

۱- مفهوم شناسی مجازات جایگزین حبس

مجازات حبس، بهعنوان یکی از مهمترین مجازات کیفری، امروزه پیش از پیش مورد بحث و مناقشه قرار دارد. آثار منفی و زیان بار مجازات حبس برای شخص زندانی، خانواده او و جامعه بر هیچکس پوشیده نیست؛ بنابراین می توان گفت، مجازات حبس با توجه به غلبه معایب آن بر فوایدش، نمی تواند در زمینه اصلاح مجرمین و جلوگیری از تکرار جرم آن ها، رسالت خود را ایفا کند و نه تنها در این زمینه توفیقی به دست نیاورده، بلکه حتی در برخی مواقع اصلاح آن ها را سخت تر کرده و حتی گاهی مجرمان را حرفه ایتر از سابق کرده است.

درواقع مجموعه فضا و شرایط زندان نهنتها کمکی به بازپروری شخصیت محکوم و بازگرداندن او به اجتماع نمی کند؛ بلکه سبب هتک حرمت شدید و طبعاً آسیبهای روحی و روانی می گردد. عواملی از قبیل: سوء رفتار زندانبانان با زندانیان، نحوه نگهداری زندانیان، فساد در زندان، عدم رعایت بهداشت در زندان و شرایط اسفبار ساختمان زندانها و اشباع زندانها، عواملی است که باعث شده مجازات زندان تأثیری بر اصلاح مجرم و جرم زدایی نداشته باشد.

از طرف دیگر، افزایش آمار زندانیان و مخارج سنگینی که به این دلیل بر دوش دولت گذارده می شود و نیز افزایش جرائم و مفاسد درون زندانها، چندی است که توجه مسئولان و برنامه ریزان و پژوهشگران را به خود جلب کرده و باعث شده که یکی از مباحث مطرح شده امروزی، بحث ضرورت زندانی نشدن مجرمان یا به اصطلاح زنداندزدانی از جرائم و مجازات باشد. کارگزاران قضا به این نتیجه رسیده اند که نباید در هر چیزی مجرم را به حبس و زندان محکوم کرد؛ چرا که این امر نهنتها، نتیجه مطلوب که همان ممانعت از ارتکاب جرم است را نداده، بلکه مضرات فراوانی هم داشته است و این باعث شده که به شیوه های غیر از زندان بهعنوان

مجازات جایگزین حبس «از نوآوری‌های قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ است» که قبلاً در قوانین ما وجود نداشته و امکان اجرای آن فراهم نبوده است. قانون‌گذار در سال‌های اخیر با بررسی‌های همه‌جانبه و اتکا به اصل شخصی بودن مجازات و با نگرش به اثرات سوء مجازات حبس که دامنه آن شامل خانواده و اقارب محکوم نیز خواهد شد، در فصل نهم عنوان جدیدی تحت مجازات جایگزین حبس تأسیس کرده که شامل دوره مراقبت، خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی، جزای نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی است.^۱

مجازات جایگزین حبس، آن دسته مواردی هستند که در قانون به آن‌ها اشاره شده است و مواد ۶۴ تا ۸۷ قانون مجازات اسلامی به تمامی قوانین مربوط به مجازات جایگزین حبس اشاره کرده است. در ماده ۶۴ قانون مجازات اسلامی گفته شده مجازات جایگزین حبس، عبارت از دوره مراقبت، خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی، جزای نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی است که در صورت گذشت شاکی و وجود جهات تخفیف با ملاحظه نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن، آثار ناشی از جرم، سن، مهارت، وضعیت، شخصیت و سابقه مجرم، وضعیت بزه دیده و سایر اوضاع و احوال، تعیین و اجرا می‌شود. در تبصره این ماده هم گفته شده که دادگاه در ضمن حکم، به سنخیت و تناسب مجازات مورد حکم با شرایط و کیفیات مقرر در این ماده تصریح می‌کند؛ دادگاه نمی‌تواند به بیش از دو نوع از مجازات جایگزین حکم دهد.^۲

در این ماده همچنین درباره دوره مراقبت صحبت شده است؛ در تعریف این دوره باید گفت در این مدت محکوم، به انجام یک یا چند مورد از دستورهای مندرج در تعویق مراقبتی که در ماده ۴۳ قانون مجازات اسلامی آمده است محکوم می‌شود و این موارد شامل حرفه‌آموزی یا اشتغال به حرفه‌های خاص، اقامت یا عدم اقامت در مکان معین، درمان بیماری یا ترک اعتیاد، پرداخت نفقه افراد واجبالنفقه، خودداری از تصدی کلیه یا برخی از وسایل نقلیه موتوری، خودداری از فعالیت حرفه‌های مرتبط با جرم ارتكابی یا استفاده از وسایل مؤثر در آن، خودداری از ارتباط و معاشرت با شرکا یا معاونان جرم یا دیگر اشخاص از قبیل بزه‌دیده به تشخیص دادگاه، گذراندن دوره یا دوره‌های خاص آموزش و یادگیری مهارت‌های اساسی زندگی یا شرکت در دوره‌های تربیتی، اخلاقی، مذهبی، تحصیلی یا ورزشی هستند.

۱-۱- تعریف مجازات جایگزین حبس

مجازات جایگزین یعنی ارائه راهکار و طریقی به‌منظور جلوگیری از سلب مطلق آزادی فرد هرچند که این راهکار و طریق نیز خود به نوعی مجازات تلقی می‌گردد؛ بنابراین مجازات جایگزین عبارت است از: تغییر و تعویض مجازات مصرح قانونی به نوع دیگر که مناسبتر به

۱- اکبری، عباسعلی. (۱۳۹۳). بررسی و نقد سیاست جنایی حاکم بر جرایم موادمخدر در ایران باتاکید بر اصلاحیه سال ۱۳۸۹ قانون مبارزه با موادمخدر. پژوهشنامه حقوق کیفری. ۲(۱۰): ۲۴-۷.

۲- اکبری، عباسعلی. (۱۳۹۳). جستاری در آسیب‌شناسی سیاست جنایی حاکم بر جرایم موادمخدر. سلامت اجتماعی و اعتیاد. ۲(۲): ۹۷-۱۱۴.

حال متهم باشد و به عبارت دیگر مجازات جایگزین حبس مجازاتی هستند که از ورود بزهاران مرتکب جرائم کماهمیت به زندان جلوگیری میکنند^۱.

دو مفهوم متمایز از جایگزینهای زندان به ذهن متبادر میشود: در مفهوم خاص جایگزینهای مجازات حبس مجموعه ای از ضمانت اجراهای کیفری مانند جزای نقدی، دوره مراقبت و خدمات عمومی رایگان با ماهیت و ساختار معمولاً اجتماعمحور است که بهم منظور اجتناب از تعیین و اعمال مجازات حبس برای آن دسته از مجرمینی که اعمال مجازات حبس و نگهداری در زندان برای آنان و جامعه خطرناک، غیر مفید و غیر ضروری است. در مفهوم گسترده، منظور هرگونه ضمانت اجرایی است که بتواند از همان ابتدا به طور کلی مانع توسل به مجازات زندان شود یا مدت زندان را کوتاهتر کند. در این مفهوم نه تنها جایگزین هایی مانند کار عامالمنفعه با حبس خانگی بلکه تعلیق ساده و تعلیق مراقبتی نیز در ردیف جایگزین ها محسوب میشوند^۲.

«مارک آنسل»^۳ مجازات جایگزین حبس را مجازاتی تعریف میکند که برای اجتناب از آثار و عواقب زیانبار کیفر حبس پیشبینی شدهاند^۴. «آنسل» از مجازات جایگزین حبس، در راستای موانع مجازات جایگزین و برقراری راهکارها و در آخر، رسیدن به هدف برقراری مجازات جایگزین حبس که دوری از آثار زیانبار حبس است؛ میباشد^۵.

۲-۱- اهداف مجازات جایگزین حبس

اهداف مجازات جایگزین حبس هدف مجازات، تنها برقراری تعادل اجتماعی و تنبیه خطای اخلاقی ارتكابی به لحاظ عدم رعایت وظایف اجتماعی و ارضای افکار عمومی نگران و منجر نیست؛ بلکه باید هر مجازات، آنطور انتخاب و اجرا شود که برای دیگران عبرتی باشد و کارکرد پیشگیرانه سودمندی را نیز ایفا کند. مجازات باید کمک کند تا جرمی که به وقوع پیوسته، چه توسط خود مجرم و چه توسط سایر شهروندان تکرار نشود^۶. اهداف اصلی مجازات جایگزین حبس به شرح موارد زیر می باشند:

- بازپذیری اجتماعی مجرم: مجازات جایگزین حبس به کسانی که مرتکب جرمهای کم اهمیت شده اند، کمک می کند تا بتوانند موقعیت اجتماعی خود را در میان اعضای خانواده دوستان و جامعه مجدداً به دست بیاورند.

۱- اکبری، عباسعلی. و صادقی، سالار. (۱۴۰۰). آسیب شناسی پیشگیری کیفری از جرایم مواد مخدر با تاکید بر مجازات اعدام. *ارایه شده در کنفرانس بین المللی فقه، حقوق و پژوهش های دینی*. تهران: ایران.

۲- انجمن معتادان گمنام (۱۴۰۱ الف). پاک زیستن: سفر ادامه دارد. مترجم کمیته ترجمه انجمن معتادان گمنام. قم: انتشارات ملینا.

۳- Mark Ansel

۴- ایران. قوانین و احکام (۱۴۰۰). شرحی بر قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳. تهیه کننده واحد پژوهش منابع انسانی دادگستری کل استان گلستان. تهران: خط سوم.

۵- ایران. قوانین و احکام (۱۴۰۱). قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر: (با آخرین اصلاحات سال ۱۴۰۰) به همراه جدیدترین نظریات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضاییه. گردآورنده سیدحجت نبوی. اردستان: مشارق الانوار.

۶- ایرانشاهی، حمید. (۱۳۹۸). پیشگیری از وقوع جرم و نقش سازمان های مسئول در قوانین ایران. تهران: انتشارات جنگل.

- اجرای بهتر عدالت: مجازات جایگزین حبس موجب می‌گردد تا قضات برای انواع جرمها و مجرمان گزینه‌های مناسب در اختیار داشته باشند و در نتیجه حبس شامل همه مجرمان نشود و این به اجرای بهتر عدالت کمک میکند.

- افزایش اعتماد عمومی نسبت به دستگاه عدالت کیفری: امروزه شمار زیاد زندانی و هزینه‌های بالای زندان باعث شده است تا بسیاری از محکومان به حبس به مرخصیهای گاه طولانی مدت بروند. لذا بزه‌دیدگان و افکار عمومی جامعه با مشاهده این افراد گمان به فساد دستگاه قضایی برده و احساس بیاعتمادی در آنها زیاد میشود. لذا مجازات جایگزین حبس باعث میشود تا افکار عمومی هم شاهد اجرای مجازات باشد و هم با کاهش جمعیت کیفر زندان کمتر شاهد خروج زندانیان از زندان به بهانه‌های مختلف باشیم و آن کسی که حقیقتاً استحقاق زندان داشته محکوم به سپری کردن واقعی دوره حبس خود باشد و این به افزایش اعتماد عمومی نسبت به دستگاه عدالت کیفری کمک میکند^۱.

- جبران خسارت بزه‌دیده: عموماً شرط اعمال مجازات جایگزین حبس جلب رضایت و جبران خسارت بزه‌دیده است^۲.

۳-۱- ویژگیهای مجازات جایگزین حبس

اولین ویژگی مجازات جایگزین حبس جامع و مشارکتی بودن آن است. به این معنی که محکوم مجازاتش را در اجتماع تحمل میکند. شرکت دادن عموم مردم در سیاست جنایی علاوه بر دلنگرانی مشروع در جهت بالا بردن کارایی آن به این معناست که امروزه پیشگیری و سرکوبی بزهکاری از جمله اموری هستند که به همه افراد جامعه مربوط میشوند.

دومین ویژگی جایگزین حبس دوسویه و توافقی بودن آن است؛ یعنی علاوه بر اراده مقام قضایی اراده بزهکار نیز لازم است تا این جایگزینها قابلیت اعمال داشته باشند.

خصوصیت سوم جایگزینهای حبس قابل برگشت بودن آن است و آن نیز در صورتی است که محکوم به تعهدات مقرر عمل نماید که در این صورت همان مجازات اولیه که حبس میباشد دوباره به اجرا درمیآید.

چهارمین خصیصه جایگزینها این است که چنانچه به واسطه مانع خارجی خارج از اراده محکوم یا به واسطه معذورتی مربوط به محکوم، امکان اعمال اجرای آن موقناً ممکن نباشد، قابل تعلیق است.

ویژگی پنجم عدم طرد مجرم از اجتماع است. مجازات جایگزین حبس طوری اعمال

۱- برزگر، سجاد. (۱۴۰۲). نقد کلی قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ایران مصوب ۱۳۹۹ و پیشنهاد اصلاح و بازنگری این قانون. ارایه شده در: سومین کنفرانس بین المللی علوم تربیتی، روانشناسی، مشاوره، آموزش و پرورش. نهران: ایران.

۲- بقائی سراپی، علی. و صرامی، حمید. (۱۳۹۷). اجتماعی شدن: رویکردی نوین در کاهش تقاضای مواد مخدر و روانگردانها. تهران: دنیای درون.

میشوند که مانع زندگی عادی محکوم نشوند و فرد ضمن اینکه در اجتماع مثل بقیه مردم زندگی میکنند، مجازات خود را نیز تحمل میکنند. محکوم احساس نمیکند که از جامعه طرد شده است و خود را قربانی آن نمیداند. بلکه هنوز احساس مسئولیت نسبت به هموعانش در وی خاموش نشده و با گذشت مدت زمانی به اجتماع برمیگردد^۱.

ششمین ویژگی، اعمال و اجرای مجازات جایگزین حبس جلوهای از رعایت اصل فردی کردن مجازات، یعنی برقراری تناسب میان مجازات یا نحوه اجرای آن با در نظر گرفتن شخصیت مجرم، نوع جرم ارتكابی، پیشینه کیفری، تعداد و دفعات ارتكاب جرم و غیره است.

هفتمین خصیصه، جامعوی و مشارکتی بودن: بدین معنا که اجرای روشهای جایگزین حبس مشارکت مردم و نهادهای جامعوی (غیردولتی) را میطلبد. به عبارت دیگر، نمادی بارز از یک سیاست جنائی مشارکتیاند^۲.

خصیصه هشتم، خصیصه فهرآمیز جایگزینها از کیفر حبس کمتر است^۳.

۲- انواع مجازات جایگزین حبس

انواع مجازات جایگزین حبس به شرح موارد زیر می باشد:

۲-۱- دوره مراقبت

به مدت زمانی گفته می شود که در طی آن، محکوم به حبس، به حکم دادگاه و تحت نظارت قاضی اجرای احکام، به انجام یک یا چند مورد از دستورهای مندرج در تعویق مراقبتی محکوم می شود. دوره مراقبت، به عنوان یکی از مجازات جایگزین حبس، در عمل با تعویق مراقبتی مندرج در بند «ب» ماده ۴۱ تفاوت شاخصی ندارد. تنها تفاوتی که می توان بین آنها قائل شد، این است که در تعویق مراقبتی حکم صادر نمی شود و متهم قبل از صدور حکم برای مدتی ملزم به اجرای دستورهای دادگاه می شود؛ اما در دوره مراقبت، حکم قطعی به حبس صادر می شود، اما دادگاه بنا به مصالحی تصمیم می گیرد به جای روانه کردن محکوم به زندان، او را در جامعه نگه دارد و وی را برای مدتی به انجام یک یا چند مورد از دستوراتی ملزم کند که در ماده ۴۳ احصا شده است. این دستورها حصری هستند و قاضی نمی تواند محکوم را به اجرای دستورهایی غیر از موارد مذکور در ماده ۴۳ قانون مجازات اسلامی ملزم کند. مدت زمان دوره مراقبت عبارت است از:

الف. در جرائمی که مجازات قانونی آنها حداکثر ۳ ماه حبس است تا ۶ ماه مراقبت در نظر گرفته می شود؛

۱- بولک، بردار. (۱۳۹۶). کیفرشناسی. ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. تهران: انتشارات مجد.

۲- پوررضا، مهدی. و اسماعیلی، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی مجازات های جایگزین کیفر اعدام در جرایم مواد مخدر. رایبه شده در کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم. تهران: ایران.

۳- تدین، عباس. (۱۳۸۷). نظارت الکترونیک: گامی به سوی جایگزین زندان. مجله حقوقی دادگستری. ۶۴-۶۶-۵۶.

ب. در جرائمی که مجازات قانونی آنها ۹۱ روز تا ۶ ماه حبس است و در جرائمی که نوع و میزان تعزیر آنها در قوانین موضوعه تعیین نشده است، ۶ ماه تا ۱ سال مراقبت، لحاظ می شود

پ. در جرائمی که مجازات قانونی آنها از بیش از ۶ ماه تا ۱ سال است، ۱ تا ۲ سال مراقبت در نظر گرفته می شود؛

ت. در جرائم غیر عمدی که مجازات قانونی آنها بیش از ۱ سال است، ۲ تا ۴ سال مراقبت ثبت می شود.

دستورهای مندرج در تعویق مراقبتی به این شرح است: ۱. حرفه آموزی یا اشتغال به حرفه ای خاص؛ ۲. اقامت کردن یا مقیم نشدن در مکان معین؛ ۳. درمان بیماری یا ترک اعتیاد؛ ۴. پرداخت نفقه افراد واجب النفق؛ ۵. خودداری از تصدی همه یا برخی از وسایل نقلیهی موتوری؛ ۶. خودداری از فعالیت حرفه ای مرتبط با جرم ارتكابی یا استفاده از وسایل مؤثر در آن؛ ۷. خودداری از ارتباط و معاشرت با شرکا یا معاونان جرم یا دیگر اشخاص، از قبیل بزه دیده به تشخیص دادگاه؛ ۸. گذراندن دوره یا دوره های خاص آموزش و یادگیری مهارت های اساسی زندگی یا شرکت در دوره های تربیتی، اخلاقی، مذهبی، تحصیلی یا ورزشی^۱.

۲-۲- خدمات عمومی رایگان

خدماتی است که با رضایت محکوم، حکمی برای مدت معینی صادر شده و با نظارت قاضی اجرای احکام، اجرا می شود؛ به بیان دیگر، خدمات عمومی رایگان یا کار عام المنفعه فعالیت است که به موجب آن دادگاه به مجرم پیشنهاد می کند تا با انجام کاری به نفع جامعه به جای رفتن به زندان، درصدد جبران خطای مرتکب شده برآید. از آنجا که حکم به خدمات عمومی برای محکوم، محدودیت های جسمانی و روانی دارد، باید برای انجام آن کارها راضی باشد، یعنی مجرم حق دارد کاری را که میلی برای انجامش ندارد و از او خواسته شده است، انجام ندهد و فقط در صورت رغبت شخصی است که کار محول شده را به درستی انجام می دهد.

خدمات عمومی رایگان به ۶ دسته تقسیم بندی شده اند که این دسته بندی ها به شرح زیر است:

- امور آموزشی، شامل سوادآموزی، آموزش های علمی، فرهنگی، دینی، هنری، ورزشی، فنی و حرفه ای و آموزش سبک زندگی و مهارت های اساسی آن؛

- امور بهداشتی و درمانی، شامل اقدامات تشخیصی درمانی، توان بخشی، مامایی، بیماری و پرستاری، نگهداری سالمندان و معلولان و کودکان، مشاوره و روان درمانی، بهداشت محیط و درمان اعتیاد؛

- امور فنی و حرفه ای، شامل خدمت در کارگاه ها، کارخانه ها و صنایع وابسته به نهادهای

۱- جزایری، علی. و سلیمانی نیا، لیلا. (۱۳۹۵). مجموعه پیشگیری از اعتیاد. تهران: دانژه.

پذیرنده و بخش های فنی آنها؛

- امور خدماتی، شامل نگهداری و سرایندگی نهادهای پذیرنده، نظافت اماکن عمومی، حفاظت و نگهداری از فضاهای سبز و بوستان های شهری و باغبانی در اماکن مزبور، تعمیر و نظیف وسایل نقلیه عمومی و دولتی و اماکن ورزشی و پارکبانی؛

- امور کارگری، شامل کارگری در بخش های ساختمانی، راه سازی، معادن، شیلات، مراتع، سدسازی و دیگر طرح های عمرانی متعلق به نهادهای پذیرنده؛

- امور کشاورزی، دامداری، جنگل داری و مرتع داری شامل درخت کاری، باغبانی، برداشت محصول، مرغداری، پرورش آبزیان و انجام کار در نهادهای پذیرنده و مؤسسات کشت و صنعت وابسته به آنها.

مدت زمان خدمات عمومی رایگان به شرح زیر است:

الف. در جرائمی که مجازات قانونی آنها حداکثر ۳ ماه حبس است تا ۲۷۰ ساعت؛

ب. در جرائمی که مجازات قانونی آنها ۹۱ روز تا ۶ ماه حبس است و جرائمی که نوع و میزان تعزیر آنها در قوانین موضوعه تعیین نشده است، ۲۷۰ تا ۵۴۰ ساعت؛

ج. در جرائمی که مجازات قانونی آنها از بیش از ۶ ماه تا ۱ سال است، ۵۴۰ تا ۱۰۸۰ ساعت؛

د. در جرائم غیر عمدی که مجازات قانونی آنها بیش از ۱ سال است، ۲ تا ۴ سال (ایران. قوانین و احکام، ۱۴۰۰).

۲-۳- جزای نقدی

۱۰۳ جریمه نقدی عبارت است از مبلغی وجه نقد که مجرم به عنوان مجازات، مکلف به پرداخت آن است.

میزان جزای نقدی جایگزین حبس به شرح زیر است:

الف. در جرائمی که مجازات قانونی آنها حداکثر ۳ ماه حبس است، جزای نقدی تا ۹ میلیون ریال تعیین می شود.

ب. در جرائمی که مجازات قانونی آنها ۹۱ روز تا ۶ ماه حبس است و جرائمی که نوع و میزان تعزیر آنها در قوانین موضوعه تعیین نشده است، از ۹ میلیون ریال تا ۱۸ میلیون ریال معین می شود.

ج. در جرائمی که مجازات قانونی آنها از بیش از ۶ ماه تا ۱ سال است، از ۱۸ میلیون ریال

د. در جرائم غیر عمدی که مجازات قانونی آنها بیش از یک سال است، از ۳۶ میلیون ریال تا ۷۲ میلیون ریال در نظر گرفته می شود.^۱

۲-۴- جزای نقدی روزانه

عبارت است از یک هشتم تا یک چهارم درآمد روزانه محکوم که به شرح زیر درباره آن حکم شده و با نظارت اجرای احکام وصول می شود:

الف. در جرائمی که مجازات قانونی آنها حداکثر ۳ ماه حبس است تا ۱۸۰ روز؛

ب. در جرائمی که مجازات قانونی آنها ۹۱ روز تا ۶ ماه حبس است و جرائمی که نوع و میزان تعزیر آنها در قوانین موضوعه تعیین نشده است، ۱۸۰ تا ۳۶۰ روز؛

ج. در جرائمی که مجازات قانونی آنها از بیش از ۶ ماه تا ۱ سال است، ۳۶۰ تا ۷۲۰ روز

د. در جرائم غیر عمدی که مجازات قانونی آنها بیش از ۱ سال است، ۷۲۰ تا ۱۴۴۰ روز.^۲

۲-۵- محرومیت از حقوق اجتماعی

این نوع محرومیت یکی از مصادیق واکنش جامعه در مقابل جرم و بزهکاری است که در حقوق کیفری درباره آن بحث می شود؛ بدین معنا که شخص در اثر ارتکاب برخی از جرائم و محکومیت کیفری، از تمام یا برخی حقوق و مزایای اجتماعی و سیاسی خویش محروم می شود. این مجازات با مزایای اجتماعی و سیاسی افراد و حقوق و آزادیهای مشروع و قانونی شهروندان سروکار دارد و در مواقعی این حقوق و آزادیها را محدود می کند یا شخص محکوم را از آن محروم می کند.^۳

حقوق اجتماعی ای که می توان محکوم را از آنها محروم کرد، به شرح زیر است:

- داوطلب شدن در انتخابات ریاست جمهوری، مجلس خبرگان رهبری، مجلس شورای اسلامی و شوراهای اسلامی شهر و روستا؛

- عضویت در شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام یا هیئت دولت و تصدی معاونت رئیس جمهور؛

۱- جعفری، محسن. (۱۳۹۹). بررسی اهمیت و موانع اجرای مجازات حبس در ایران. ماهنامه آفاق علوم انسانی. ۴ (۳۸). ۶۵-۷۹.

۲- چگنی، وحید و مربی، پیمان. (۱۴۰۲). تأثیر قطعیت اجرای مجازات حبس در بازدارندگی از تکرار جرم در جرائم مواد مخدر و روان گردان در استان البرز در سال های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹. مجله علمی حقوق و مطالعات نوین. ۴ (۲). ۲۱-۱.

۳- حاجی تبار فیروزجایی، حسن. (۱۳۹۶). جایگزین های حبس در حقوق کیفری ایران. تهران: انتشارات فردوسی.

- تصدی ریاست قوه قضاییه، دادستانی کل کشور، ریاست دیوان عالی کشور و ریاست دیوان عدالت اداری؛

- انتخاب شدن برای عضویت در انجمن‌ها یا عضویت در آنها، شوراها، احزاب و جمعیت‌ها به موجب قانون یا با رأی مردم؛

- عضویت در هیئت‌های منصفه و امانا و شوراهای حل اختلاف؛

- اشتغال به عنوان مدیرمسئول یا سردبیر رسانه‌های گروهی؛

- استخدام یا اشتغال در کلیه دستگاه‌های حکومتی اعم از قوای سه‌گانه و سازمان‌ها و شرکت‌های وابسته به آنها، صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، نیروهای مسلح و سایر نهادهای تحت نظارت رهبری، شهرداری‌ها و مؤسسات مأمور به خدمات عمومی و دستگاه‌های مستلزم تصریح یا ذکر نام برای شمول قانون بر آنها؛

- اشتغال به عنوان وکیل دادگستری و تصدی دفاتر ثبت اسناد رسمی و ازدواج و طلاق و دفتراری؛

- انتخاب شدن به سمت قیم، امین و متولی، ناظر یا متصدی موقوفات عام؛

- انتخاب شدن به سمت داوری یا کارشناسی در مراجع رسمی؛

- استفاده از نشان‌های دولتی و عناوین افتخاری؛

- تأسیس، اداره یا عضویت در هیئت‌مدیره‌ی شرکت‌های دولتی، تعاونی و خصوصی یا ثبت‌نام تجارتي یا موسسه آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و علمی.

۳- قانون کاهش مجازات حبس تعزیری^۱

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در جلسه علنی روز سه‌شنبه ۱۳۹۹/۰۲/۲۳ تصویب شد و طی نامه شماره ۲۸۷۵۷ مورخ ۱۳۹۹/۰۲/۲۳ از سوی رئیس‌جمهور ابلاغ گردید.

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری به شرح موارد زیر میباشد:

ماده ۱. مجازات مقرر در کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی تعزیرات و مجازات بازدارنده مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی به شرح زیر کاهش یافته یا تبدیل میشود:

۱- بخش حاضر از این منبع اخذ شده است: ایران. قوانین و احکام (۱۴۰۰). شرحی بر قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳. تهیه‌کننده واحد پژوهش منابع انسانی دادگستری کل استان گلستان. تهران: خط سوم.

الف. مجازات حبس موضوع ماده (۶۱۴) قانون (بهاستثنای تبصره آن) به حبس درجه شش؛

ب. مجازات حبس موضوع ماده (۶۲۱) قانون، در صورتی که ارتکاب جرم به عنف یا تهدید باشد به حبس درجه چهار و در غیر این صورت به حبس درجه پنج؛

پ. تبصره ماده (۶۲۱) قانون، نسخ و در مورد شروع به جرم آن مطابق ماده (۱۲۲) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ عمل می‌شود.

ت. مجازات حبس موضوع ماده (۶۷۷) قانون، در صورتی که میزان خسارت وارده یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا کمتر باشد به جزای نقدی تا دو برابر معادل خسارت وارده؛

ث. مجازات حبس موضوع ماده (۶۸۴) قانون به حبس درجه شش؛

ج. مجازات موضوع مواد (۶۰۸) و (۶۹۷) قانون به جزای نقدی درجه شش؛

ماده ۲. یک تبصره به شرح زیر به ماده (۱۸) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ با اصلاحات و الحاقات بعدی الحاق می‌شود:

تبصره: چنانچه دادگاه در حکم صادره مجازات حبس را بیش از حداقل مجازات مقرر در قانون تعیین کند، باید مبتنی بر بندهای مقرر در این ماده و یا سایر جهات قانونی، علت صدور حکم به بیش از حداقل مجازات مقرر قانونی را ذکر کند. عدم رعایت مفاد این تبصره موجب مجازات انتظامی درجه چهار می‌باشد.

ماده ۳. یک تبصره به شرح زیر به عنوان تبصره (۶) به ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ الحاق می‌شود:

تبصره ۶. تمام حبسه‌های ابد غیر حدی مقرر در قانون به حبس درجه یک تبدیل می‌شود.

ماده ۴. صدر ماده (۲۳) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح و بندها و تبصره‌های ذیل آن ابقاء می‌شود:

ماده ۲۳. دادگاه می‌تواند فردی را که به حد، قصاص یا مجازات تعزیری محکوم کرده است، با رعایت شرایط مقرر در این قانون، متناسب با جرم ارتكابی و خصوصیات وی به یک یا چند مجازات از مجازات‌های تکمیلی بندها و تبصره‌های این ماده محکوم نماید.

ماده ۵. ماده (۲۸) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح می‌شود

ماده ۲۸. کلیه مبالغ مذکور در این قانون و سایر قوانین از تاریخ تصویب آنها در مورد تمام جرائم و تخلفات از جمله مجازات نقدی، به تناسب نرخ تورم اعلام شده از سوی بانک مرکزی، هر سه سال یکبار به پیشنهاد وزیر دادگستری و تصویب هیات وزیران تعدیل و در مورد احکامی

که بعد از آن صادر می شود، لازم الاجراء می گردد.

ماده ۶. ماده (۳۷) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح و یک تبصره به آن الحاق می شود:

ماده ۳۷. در صورت وجود یک یا چند جهت از جهات تخفیف، دادگاه می تواند مجازات تعزیری را به نحوی که به حال متهم مناسب تر باشد به شرح زیر تقلیل دهد یا تبدیل کند:

الف. تقلیل مجازات حبس به میزان یک تا سه درجه در مجازات های درجه چهار و بالاتر؛

ب. تقلیل مجازات حبس درجه پنج و درجه شش به میزان یک تا دو درجه یا تبدیل این مجازات و مجازات حبس درجه هفت حسب مورد به جزای نقدی متناسب با همان درجه؛

پ. تبدیل مصادره کل اموال به جزای نقدی درجه یک تا چهار؛

ت. تقلیل انفصال دائم به انفصال موقت به میزان پنج تا پانزده سال؛

ث. تقلیل سایر مجازات های تعزیری بهمیزان یک یا دو درجه یا تبدیل آن به مجازات دیگر از همان درجه یا یک درجه پایین تر؛

تبصره: چنانچه در اجرای مقررات این ماده یا سایر مقرراتی که به موجب آن مجازات تخفیف مییابد، حکم به حبس کمتر از نود و یک روز صادر شود، به مجازات جایگزین مربوط تبدیل میشود.

ماده ۷. یک تبصره به شرح زیر به ماده (۴۷) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ الحاق می شود:

۱۰۷

تبصره: در جرائم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور در صورت همکاری مؤثر مرتکب در کشف جرم و شناسایی سایر متهمان، تعلیق بخشی از مجازات بلامانع است. همچنین تعلیق مجازات جرائم علیه عفت عمومی (بهمجز جرائم موضوع مواد (۶۳۹) و (۶۴۰) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی تعزیرات و مجازات های بازدارنده مصوب ۱۳۵۷/۰۳/۰۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی) و کلاهبرداری و کلیه جرائم در حکم کلاهبرداری و جرائمی که مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده یا طبق قانون کلاهبرداری محسوب می شود و شروع به جرائم مقرر در این تبصره، بلامانع است. رعایت ماده (۴۶) این قانون در خصوص این تبصره الزامی است.

ماده ۸. یک تبصره به شرح زیر به ماده (۵۷) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ الحاق می شود:

تبصره: مقررات این ماده در مورد حبس های تعزیری درجه دو، درجه سه و درجه چهار، در صورت گذراندن یک چهارم مدت حبس قابل اعمال است.

ماده ۹. تبصره ماده (۶۲) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ با عنوان تبصره (۱) ابقاء و دو تبصره به عنوان تبصره‌های (۲) و (۳) به شرح زیر به آن الحاق می‌شود:

تبصره ۲. مقررات این ماده در مورد حبس‌های تعزیری درجه دو، درجه سه و درجه چهار نیز پس از گذراندن یک چهارم مجازات‌های حبس قابل اعمال است.

تبصره ۳. قوه قضائیه می‌تواند برای اجرای تدابیر نظارتی موضوع این ماده یا سایر مقرراتی که بهموجب آن متهم یا محکوم تحت نظارت الکترونیکی قرار می‌گیرد، با نظارت سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور از ظرفیت بخش خصوصی استفاده کند. آییننامه اجرائی این تبصره توسط معاونت حقوقی قوه قضائیه با همکاری مرکز آمار و فناوری و سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور تهیه می‌شود و به تصویب رئیس قوه قضائیه می‌رسد

ماده ۱۰. ماده (۷۲) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح می‌شود

ماده ۷۲. تعدد جرائم عمدی که مجازات قانونی حداقل یکی از آنها بیش از یک سال حبس باشد، مانع از صدور حکم به مجازات جایگزین حبس است.

ماده ۱۱. ماده (۱۰۴) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح و یک تبصره به آن الحاق می‌شود:

ماده ۱۰۴: علاوه بر جرائم تعزیری مندرج در کتاب دیات و فصل حدّ قذف این قانون و جرائمی که بهموجب قوانین خاص قابل گذشت می‌باشند، جرائم مندرج در مواد (۵۳۶)، (۵۹۶)، (۶۰۸)، (۶۰۹)، (۶۲۲)، (۶۳۲)، (۶۳۳)، (۶۴۱)، (۶۴۷)، (۶۴۸)، (۶۶۸)، (۶۶۹)، (۶۷۳)، (۶۷۴)، (۶۷۶)، (۶۷۷)، (۶۷۹)، (۶۸۲)، (۶۸۴)، (۶۸۵)، (۶۹۰) در مواردی که املاک و اراضی متعلق به اشخاص خصوصی باشد، (۶۹۲)، (۶۹۳)، (۶۹۴)، (۶۹۷)، (۶۹۸)، (۶۹۹)، (۷۰۰)، (۷۱۶)، (۷۱۷) و (۷۴۴) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ و جرائم انتقال مال غیر و کلاهبرداری موضوع ماده (۱) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام، به شرطی که مبلغ آن از نصاب مقرر در ماده (۳۶) این قانون بیشتر نباشد و نیز کلیه جرائم در حکم کلاهبرداری و جرائمی که مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده یا طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شود در صورت داشتن بزه دیده و سرقت موضوع مواد (۶۵۶)، (۶۵۷)، (۶۶۱) و (۶۶۵) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ به شرطی که ارزش مال مورد سرقت بیش از دو بیست میلیون (۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال نباشد و سارق فاقد سابقه مؤثر کیفری باشد و شروع و معاونت در تمام جرائم مزبور، همچنین کلیه جرائم تعزیری درجه پنج و پایین تر ارتکابی توسط افراد زیر هجده سال در صورت داشتن بزه دیده، مشمول تبصره (۱) ماده (۱۰۰) این قانون و ماده (۱۲) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ بوده و قابل گذشت است.

تبصره: حداقل و حداکثر مجازات‌های حبس تعزیری درجه چهار تا درجه هشت مقرر در قانون برای جرائم قابل گذشت به نصف تقلیل می‌یابد.

ماده ۱۲. ماده (۱۳۴) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ به شرح زیر اصلاح و چهار تبصره ذیل آن حذف می شود:

ماده ۱۳۴. در تعدد جرائم تعزیری، تعیین و اجرای مجازات به شرح زیر است:

الف. هرگاه جرائم ارتكابی مختلف نباشد، فقط یک مجازات تعیین می شود و در این صورت، دادگاه می تواند مطابق ضوابط مقرر در این ماده که برای تعدد جرائم مختلف ذکر شده، مجازات را تشدید کند.

ب. در مورد جرائم مختلف، هرگاه جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد، حداقل مجازات هر یک از آن جرائم بیشتر از میانگین حداقل و حداکثر مجازات مقرر قانونی است.

پ. چنانچه جرائم ارتكابی مختلف، بیش از سه جرم باشد، مجازات هر یک، حداکثر مجازات قانونی آن جرم است. در این صورت دادگاه می تواند مجازات هر یک را بیشتر از حداکثر مجازات مقرر قانونی تا یک چهارم آن تعیین کند.

ت. در تعدد جرائم درجه هفت و درجه هشت با یکدیگر، حسب مورد مطابق مقررات این ماده اقدام می شود و جمع جرائم درجه هفت و درجه هشت با درجه شش و بالاتر سبب تشدید مجازات جرائم اخیر نمی شود. در جمع این جرائم با جرائم درجه شش و بالاتر، به طور جداگانه برای جرائم درجه هفت و درجه هشت مطابق این ماده تعیین مجازات می شود و در هر صورت مجازات اشد قابل اجرا است.

ث. در هر یک از بندهای فوق، فقط مجازات اشد مندرج در دادنامه قابل اجرا است و اگر مجازات اشد به یکی از علل قانونی تقلیل یابد یا تبدیل شود یا بهموجبی از قبیل گذشت شاکی خصوصی، نسخ مجازات قانونی یا مرور زمان غیر قابل اجرا گردد، مجازات اشد بعدی اجرا می شود و در این صورت میزان مجازات اجرا شده قبلی در اجرای مجازات اشد بعدی محاسبه می شود. آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات و عفو در حکم اجرا است.

ج. در هر مورد که مجازات قانونی فاقد حداقل یا ثابت باشد، اگر جرائم ارتكابی بیش از سه جرم نباشد دادگاه می تواند تا یک ششم و اگر بیش از سه جرم باشد تا یک چهارم به اصل آن اضافه کند.

چ. در صورتی که در جرائم تعزیری، از رفتار مجرمانه واحد، نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، مرتکب به مجازات جرم اشد محکوم می شود.

ح. هرگاه در قانون برای جرمی یکی از مصادیق مجازات های مندرج در مواد (۲۳) یا (۲۶) این قانون به عنوان مجازات اصلی مقرر شده باشد، آن مجازات در هر صورت اجرا می شود، حتی اگر مربوط به مجازات غیر اشد باشد. همچنین اگر مجازات اشد وفق ماده (۲۵) این قانون، فاقد آثار تبعی و مجازات خفیف تر دارای آثار تبعی باشد، علاوه بر مجازات اصلی اشد، مجازات تبعی مزبور نیز اجرا می شود.

خ. در تعدّد جرم در صورت وجود جهات تخفیف مجازات برای هر یک از جرائم، مطابق مواد (۳۷) و (۳۸) این قانون اقدام میشود.

د. در صورتی که مجموع جرائم ارتكابی در قانون عنوان مجرمانه خاصی داشته باشد، مقررات تعدّد جرم اعمال نمیشود و مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم میشود.

ماده ۱۳. ماده (۱۳۷) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح می شود:

ماده ۱۳۷. هرکس به علت ارتکاب جرم عمدی به موجب حکم قطعی به یکی از مجازات تعزیری از درجه یک تا درجه پنج محکوم شود و از تاریخ قطعیت حکم تا حصول اعاده حیثیت یا شمول مرور زمان اجرای مجازات، مرتکب جرم عمدی تعزیری درجه یک تا شش گردد، حداقل مجازات جرم ارتكابی میانگین بین حداقل و حداکثر مجازات قانونی آن جرم است و دادگاه میتواند وی را به بیش از حداکثر مجازات تا یک چهارم آن محکوم کند.

ماده ۱۴. ماده (۱۳۹) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح و تبصره آن ابقاء می شود:

ماده ۱۳۹. در تکرار جرائم تعزیری، در صورت وجود جهات تخفیف مطابق مواد (۳۷) و (۳۸) این قانون اقدام میشود.

ماده ۱۵. متن زیر به ماده (۷۲۸) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ الحاق می شود

عبارت «حداکثر مجازات کمتر از نود و یک روز حبس و یا» از بند (۱) ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین مصوب ۱۳۷۳/۱۲/۲۸ و عبارت «یا قانون» از صدر ماده (۱۲۷) این قانون حذف می شود و تبصره (۱) ماده (۱) و تبصره (۶) ماده (۵) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام و مصادیق خاص قانونی که در آنها برای شروع به جرم و معاونت در جرم مشخص تحت همین عناوین مجازات تعیین شده است و ماده (۶۶۶) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ و تبصره آن نسخ می گردد.

قانون فوق مشتمل بر پانزده ماده در جلسه علنی روز سه شنبه مورخ ۲۳ اردیبهشت ماه ۱۳۹۹ مجلس شورای اسلامی تصویب شد و در تاریخ ۱۳۹۹/۰۳/۰۷ به تایید شورای نگهبان رسید (ایران. قوانین و احکام (۱۴۰۰).

۴- نقد قانون کاهش مجازات حبس تعزیری

از منظر جامعه شناسختی جنایی، قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ که باهدف تقلیل مجازات حبسهای تعزیری پا به عرصه حضور گذاشت در عمل با رسالت خویش

فاصله گرفت، توضیح آنکه این قانون خود را محدود به تغییرات در مجازات حبس ندانست و به قلمرو دیگر مجازاتها از جمله جزای نقدی و شلاق ورود کرد. همچنین در بسیاری از موارد به کاهش مجازات حبس تعزیری اکتفا نکرده، بلکه مجازات حبس را به کلی حذف کرده و یا عجیبتی از آن اینکه در مواردی اقدام قانونگذار مخالف روح حاکم بر آن قانون و اقدامی تشدیدي بود که اعمال مجازات تکمیلی راجع به جرائم تعزیری درجه هفت و هشت نمونه‌های از آن است.^۱

حقوق کیفری و مدنی بهرغم فواصل و قرابت‌هایی که در تاریخ حیات علم حقوق داشته‌اند هنوز نیز از یکدیگر متمایزند و حفظ این مرزبندیها برای آنکه هر یک بتوانند به‌درستی کارکرد خود را به‌منصه ظهور بگذارند ضروری است. در تغییرات اخیر قوانین کیفری در ایران یک موضوع قابل نقد است و آن روشن نبودن مسیر قانونگذار در ایجاد تغییرات در مبنای حقوق کیفری و عدم تشخیص فلسفه قانونگذار کیفری در طی این مسیر است. همین امر موجب میشود که تغییرات اخیر را صرفاً کاربردی بدانیم تا تغییر در نگرشهای تقنینی نسبت به ماهیت حقوق کیفری. سوژه حقوق کیفری که تاکنون باید به شکل انتزاعی نگریسته میشد و منافع نوعی وی مالک و مبنا در قانونگذاری قرار میگرفت در نتیجه تغییر اخیر، یک رویکرد شخصینگر را در فرایند کیفری و رسیدگی به جرایم ایجاد کرده است و منافع و صلاح‌دید شخصی جای منافع عینی را گرفته است. در پرتو این تغییر رویکرد، از اصل برابری کیفر فاصله بیشتری گرفته‌ایم و این توافقات افراد است که سمت و سوی حقوق کیفری را مشخص میکند. اجازه دادن به بزه‌دیده برای اظهار گذشت خود از جرم ارتكابی، مصالحه و تراضی بر سر عینیت مجازات است. احساسات، چه خشم و چه شفقت که بنا بود جایی در محکمه کیفری نداشته باشد و بر قاضی کیفری تأثیری نداشته باشد، اینک نقش تعیینکننده‌های در تعیین کیفر دارد. تعیین ماهیت جرم اینک در دست ضرر مدنی است.

در مجموع اصلاحات مبتنی بر پیشبینی جایگاه تعیینکننده برای بزه‌دیده در فرایند کیفری میتواند سه تنش را به‌دنبال داشته باشد: نخست تنش بین حفظ مفاهیم سنتی نظام حقوق کیفری و مقرره‌های مربوط به حق مشارکت بزه‌دیده: تلاش برای تعریف نقش برای بزه‌دیده با مقاومت زیادی از سوی بازیگران و عملگران اصلی در فرایند کیفری (دادستان و دادرس) مواجه خواهد شد. تنش دوم ناشی از تلاشهایی است که برای جا دادن حق ورود بزه‌دیده در درون ایدئولوژی در حال ظهور عدالت مدیریتی یا کیفرشناسی جدید ایجاد شده است که ماهیت آن سرعت و اثربخشی بالای آن است. این ایدئولوژی، عقلانیت اداری و عدالت تکنوکراتیک دادگاهها را به نهادهای اداری شبه تجاری مدرن تغییر شکل میدهد که دغدغه آن مولد بودن و هزینه‌اثربخشی در ارایه خدماتشان است. سومین تنش هم میان تقاضا برای حق ورود بزه‌دیده و تلاش برای افزایش اتحاد شکل و هماهنگی کیفر و کاهش شدت آنها بروز پیدا میکند. سرمنشا این تنش، جهات متفاوتی است که جریانهای اصلاح مذکور دارند: الگوی عدالت بهسمت هماهنگی و پیشبینیپذیری کیفر حرکت میکند و جنبش صدای بزه‌دیده بهسمت شخصیسازی و فردی کردن کیفر براساس ضرر واردشده به بزه‌دیده حرکت میکند و میتواند با در پیش گرفتن رویکردهای

افراطی به بهانه حمایت از بزه‌دیده، منجر به تصویب قوانین فاقد مبنای صحیح حقوقی شود.^۱

۵- موانع اجرای مجازات جایگزین حبس

اجرای درست مجازات حبس با مشکلاتی همراه است. برخی از عوامل بروز این مشکلات در ادامه ارائه شده است:

۵-۱- موانع فرهنگی

در هیچ جامعه‌ای نمیتوان انتظار جهت‌گیری کاملاً موافق با قانون را داشت. همیشه بخشی از جامعه با قوانین موجود مخالفت می‌ورزند یا به‌گونه‌ای عمل میکنند که پیامد آن نقص اجرای قانون است؛ اما بایستی توجه داشت که میزان چنین جهت‌گیری‌هایی نباید زیاد باشد. چنانچه گفته میشود طراحی و تدوین و گذار از مراحل تصویب قانون یک‌روی سکه کیفرهای اجتماعی است و روی دیگر آن فرهنگ عمومی کشور، ویژگی‌های مردم‌شناسانه مردم، خصیصه‌های ملی، ذهنیتها و نگرشهای تاریخی مردم به بزه، قانونشکنی و کژمداری دستگاه عدالت و کیفرهاست.^۲ توسعه فرهنگی در جوامع همواره با مشکلاتی بر سر راه خود مواجه بوده و این امر اختصاصی به کشور ایران ندارد؛ بلکه همه کشورها کم‌وبیش با این موانع روبه‌رو بوده‌اند.

۵-۲- موانع اقتصادی

کاربرد اقتصاد برای تدوین قوانین و مقرراتی که از نظر اقتصادی کارا باشند و همچنین برای پیشبینی قوانین و مقرراتی در رابطه با حقوق جزا که در آینده تدوین خواهد شد استفاده میشود. در اینکه زندان نتوانسته است در اصلاح مجرم‌ان نقش مهمی داشته باشد شکی نیست؛ چرا که بیش از آن که مشکلات اخلاقی، اجتماعی، روانی و اقتصادی مجرم‌ان را حل نماید همچنان بر آن افزوده است.^۳ در نتیجه میتوان گفت که حذف و یا کم کردن مجازات زندان و جایگزین کردن مجازات دیگر به‌جای آن، به‌مراتب در طول زمان، مشکلات این چنینی را کاهش میدهد. زمانی همه کیفرها نقدی بوده است. جرایم افراد منشاء دارایی زمامداران به‌شمار می‌آمد و لطمه به امنیت عمومی امری سودآور بود، اما در حال حاضر و با گذشت زمان موارد دیگری به غیر از جزای نقدی هم چون خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی روزانه و ... به‌وجود آمده است که از آنها نیز میتوان هم به‌عنوان مجازات و هم به‌عنوان امری سودآور استفاده نمود. در رابطه با اجرای مجازات جایگزین حبس، یکی از زمینهای که بایستی مورد مطالعه دقیق قرار

۱- خلیلی کالی، قاسم، و محرابی کالی، افشین. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی مجازات‌های جایگزین حبس در نظام‌های حقوقی ایران و فرانسه. مجله علمی علوم انسانی. ۱۸. ۶۷-۷۷.

۲- داچک، هادی. (۱۳۹۹). مجازات‌های جایگزین حبس و تاثیر آن بر کاهش جمعیت کیفری زندان. مجله بین‌المللی پژوهش ملل. ۵ (۵۴). ۱۱۷-۱۳۲.

۳- ذبحی، حسین. (۱۳۹۶). شرح و بررسی قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاقات بعدی آن باتکیه بر آراء و نظریه‌های مشورتی. تهران: قوه قضائیه، معاونت امور اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم. جلد دوم.

بگیرد، شناسایی مشکلات و موانع اقتصادی است که بر سر راه اجرای مجازات جایگزین حبس وجود دارد تا براساس آنها بتوان در رفع مشکلات مزبور گام برداشت. مجازات جایگزین حبس، با وجودی که از نظر اقتصادی مقرون به صرفه هستند و در مواردی برای دولت منافع اقتصادی به همراه دارند اما باز هم همواره با مشکلات اقتصادی از قبیل: فقدان سرمایه‌گذاری در مجازات جایگزین حبس، هزینه کردن جهت افزایش تعداد کارمندان مناسب و لایق، نقصان ارگانهای قضایی، وارد کردن تجهیزات و تکنولوژی مجازات جایگزین حبس از کشورهای توسعه‌یافته، معضل بیکاری و مشکل مسکن، درگیر هستند!

۳-۵- موانع سیاسی

در کنار چالشها و موانع فرهنگی و اقتصادی که برای اجرای مجازات جایگزین حبس بر شمرده شد، علت عدم استفاده از مجازات جایگزین حبس را میتوان سیاسی نیز دانست. در این خصوص موانعی از جمله ایدئولوژی و فرهنگ سیاسی آشتیناپذیر، ضعف دولتها و اعمال مجازات شدید برای جبران آن، عدم دموکراسی، انتخابات، سیاست کیفری سختگیرانه غیر علمی، عوامگرایی کیفری و ترس از بهم‌خاطره افتادن امنیت مردم در جامعه را میتوان در زمره موانع سیاسی اجرای مجازات جایگزین حبس نام برد.

۶- مروری بر قانون مبارزه با مواد مخدر^۲

در این بخش از رساله، قانون مبارزه با مواد مخدر (با آخرین اصلاحات تا ۱۳۹۶/۰۷/۱۲) مرور میشود.

ماده ۱. اعمال زیر جرم است و مرتکب به مجازات مقرر در این قانون محکوم میشود:

۱. کشت خشخاش و کوکا مطلقاً و کشت شاهدانه بهم‌منظور تولید مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی.

۲. وارد کردن، ارسال، صادر کردن و تولید و ساخت انواع مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی.

۳. نگهداری، حمل، خرید، توزیع، اخفا، ترانزیت، عرضه و فروش مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی.

۴. دایر کردن یا اداره کردن مکان برای استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی

۱- رحمدل، منصور (۱۳۹۷). حقوق کیفری مواد مخدر. تهران: دادگستر.

۲- بخش حاضر از این منبع اخذ شده است: ایران. قوانین و احکام (۱۴۰۱). قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر: (با آخرین اصلاحات سال ۱۴۰۰) به همراه جدیدترین نظریات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضاییه. گردآورنده سیدحجت نبوی. اردستان: مشارق‌الانوار.

۵. استعمال موادمخدر یا روان گردان های صنعتی غیرداریی به هر شکل و طریق مگر در مواردی که قانون مستثنی کرده باشد.

۶. تولید، ساخت، خرید، فروش، نگهداری آلات و ادوات و ابزار مربوط به ساخت و استعمال موادمخدر یا روان گردان های صنعتی غیرداریی.

۷. فرار دادن یا پناه دادن متهمین، محکومین موادمخدر یا روان گردان های صنعتی غیرداریی که تحت تعقیباند و یا دستگیر شده اند.

۸. امحا یا اخفا ادله جرم مجرمان.

۹. قرار دادن موادمخدر یا روان گردان های صنعتی غیرداریی یا آلات و ادوات استعمال در محلی به قصد متهم کردن دیگری.

تبصره ۱. منظور از موادمخدر در این قانون، کلیه موادی است که در تصویب نامه راجع به فهرست موادمخدر مصوب ۱۳۳۸ و اصلاحات بعدی آن احصاء یا توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به عنوان مخدر شناخته و اعلام میگردد.

تبصره ۲. رسیدگی به جرایم مواد روان گردان های صنعتی غیرداریی تابع مقررات رسیدگی به جرایم موادمخدر می باشد (الحاقی مصوب ۱۳۸۹/۰۵/۰۹).

ماده ۲. هر کس مبادرت به کشت خشخاش یا کوکا کند و یا برای تولید موادمخدر یا روان گردان های صنعتی غیرداریی به کشت شاهدانه پردازد علاوه بر امحای کشت، برحسب میزان کشت به شرح زیر مجازات خواهد شد:

۱. بار اول، ده تا صد میلیون ریال جریمه نقدی.

۲. بار دوم، پنجاه تا پانصد میلیون ریال جریمه نقدی و سی تا هفتاد ضربه شلاق.

۳. بار سوم، صد میلیون تا یک میلیارد ریال جریمه نقدی و یک تا هفتاد ضربه شلاق و دو تا پنج سال حبس.

۴. بار چهارم، اعدام.

جزای نقدی مندرج در این ماده به موجب مصوبه مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۵ هیات وزیران بار اول به صد (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) تا دویست و پنجاه (۲۵۰.۰۰۰.۰۰۰) میلیون ریال و بار دوم به صد (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) میلیون ریال تا یک میلیارد و پنجاه میلیون ریال (۱.۰۵۰.۰۰۰.۰۰۰) تعدیل شد.

تبصره: هرگاه ثابت شود کشت خشخاش یا کوکا یا شاهدانه به دستور مالک و یا مستاجر

ملک و یا قائم مقام قانونی آنها صورت گرفته است، شخص دستور دهنده که سبب بوده است به شرط آنکه اقوی از مباشر باشد، به مجازات مقرر در این ماده محکوم میشود و مباشر که متصدی کشت بوده است، به ۱۰ تا ۳۰ میلیون ریال جریمه نقدی و پانزده تا چهل ضربه شلاق محکوم خواهد شد.

جزای نقدی مندرج در این ماده به موجب مصوبه مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۵ هیات وزیران به بیست و پنج (۲۵.۰۰۰.۰۰۰) تا صد (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) میلیون ریال تعدیل شد.

ماده ۳. هر کس بذر یا گرز خشخاش یا بذر یا برگ کوکا و یا بذر شاهدانه را نگهداری، مخفی و یا حمل کند به یک میلیون تا ۳۰ میلیون ریال جریمه نقدی و یک تا هفتاد ضربه شلاق محکوم خواهد شد، درمورد بذر شاهدانه قصد تولید موادمخدر یا روان گردان‌های صنعتی غیردرویی از آنها باید احراز شود.

جزای نقدی مندرج در این ماده بهموجب مصوبه مورخ ۱۳۹۹/۱۲/۲۵ هیات وزیران به پانزده (۱۵.۰۰۰.۰۰۰) تا صد (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) میلیون ریال تعدیل شد.

۷- نتیجه گیری

باتوجه به بررسی جرایم موادمخدر میتوان گفت که: سیاست کیفری قانون‌گذار در قانون مبارزه با موادمخدر همواره مبتنی بر سرکوب، شدت مجازات و عدم تناسب آنهاست، بهنجوی که در تعیین مجازاتها به میزان قبح اجتماعی عمل، شخصیت مرتکب، کرامت انسانی، نوع جرم و موازین حقوق بشری که از معیارهای تعیین مجازات متناسب میباشد توجه کافی نگردیده است و باید گفت سیاست کیفری مبتنی بر استفاده بیشتر از مجازات اعدام و حبسهای طولیالمدت علاوه بر نداشتن اثر بازدارندگی مطلوب، ناعادلانه و برخلاف کرامت انسانی است؛ چراکه عدم تمایل قضات به صدور چنین احکام و سعی در توسل به مفرهای قانونی و حتی در مواردی غیرقانونی و همچنین نقض یا عدم اجرای اکثریت آنها به جهات مختلف، دلیل روشنی است بر این مدعی که مجازات شدید و سرکوبکننده مورد اقبال سیاست جنایی قضایی نبوده و نیست. لذا سیاست کیفری مقنن مبتنی بر سرکوب و شدت مجازات بهلحاظ خروج از اعتدال و تناسب در عمل خنثی گردیده یا موفقیتهای مورد انتظار را بهدنبال نداشته است!

همچنین عدم تمایل قضات به صدور احکام سنگین بالاخص اعدام، توسل بی‌حدوحصر به نهادهای عفو خصوصی و تخفیف مجازات و موارد عدیده نقض احکام اعدام توسط رئیس دیوانعالی کشور یا دادستان کل کشور و در نتیجه عدم اجرای خیلی از احکام اعدام از عواملی است که اصل حتمیت یا قطعیت مجازات را بهشدت متزلزل نموده است. درمورد حبسهای طولیالمدت نیز باید متذکر شد. طبق تحقیقی که توسط مرکز مطالعات و پژوهشهای سازمان زندانها در سالهای اخیر انجام شده و سابقه آن در این مرکز موجود است بین آزادی مشروط و عدم بازگشت مجرم آزاد شده به زندان ارتباط معنادار وجود دارد، ولی درمورد آزادی بر اثر عفو

این ارتباط تایید نشده است. بنابراین در مورد محبوسان جرایم موادمخدر، استفاده از نهاد آزادی مشروط به عنوان یکی از ابزارهای اصل تفرید مجازاتها، قابل توجیه و فایده مند به نظر میرسد. ولی در مورد اعمال عفو خصوصی چنین نخواهد بود.

در سیاست جنایی حاکم بر جرایم موادمخدر بالاخص در بخش سیاست کیفری، پاسخهای رسمی و دولتی نقش اساسی و محوری ایفا میکند و در بخش سیاست غیرکیفری بالاخص نظام پیشگیری و درمان با توجه به وجود مقررات متعدد، پاسخهای جامعه‌ی و مردم نهاد کموبیش محسوس است و قابل ذکر است که به لحاظ فراملی بودن و سازمان یافته بودن قاچاق موادمخدر و تحت تأثیر کنوانسیونهای بینالمللی جهانی و منطقهای بالاخص کنوانسیون مبارزه با مواد مخدر ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد و همچنین بر مبنای سیاستهای کلی مبارزه با موادمخدر مصوب ۱۳۸۵، از محاسن و گامهای مثبت اصلاحیه قانون مبارزه با موادمخدر در سال ۱۳۸۹ این است که به همکاری و مشارکتهای دولت با سایر کشورها جهت تعقیب و رصد مجرمین موادمخدر و محموله‌های آنها و همچنین مشارکت سازمانهای غیردولتی و مردم نهاد در امر درمان و ترک اعتیاد با کنترل و نظارت دولت تصریح گردیده است.

باید اذعان کرد به رغم وجود مقررات متعدد و صرف هزینه‌های سنگین در زمینه درمان و پیشگیری از اعتیاد و جرایم موادمخدر، نظام پیشگیری غیرکیفری در کشور همچنان ضعیف بوده و به دلایل عدیده موفقیت‌های مطلوب و مورد انتظار در این خصوص حاصل نگردیده است. از جمله: فقدان وجود ساختار مناسب پیشگیری در سطح دستگاههای ذیربط، تعدد ارگانهای مسئول و ضعف هماهنگی آنها، ضعف نظام رصد وضعیت مصرف موادمخدر و عوامل آن، عدم حمایت و یا وجود موانع مختلف در برابر تاسیس و فعالیت و مشارکت سازمانهای غیردولتی و مردم نهاد در امر پیشگیری و درمان، ضعف کنترل و ارزیابی فعالیتها و اقدامات معموله در خصوص پیشگیری، وجود ضعف و نارسایی در تخصیص بودجه و اعتبارات پیشگیری به ارگانهای ذیربط و ناهماهنگی سازمانهای دولتی و غیردولتی فعال و تأثیرگذار در حوزه پیشگیری.

- آشوری، محمد. (۱۳۹۲). جایگزین زندان یا مجازات بینابین. تهران: نشر گرایش.
- اکبری، حسین. (۱۳۹۷). مطالعه نظری و عملی کیفر مرگ در حقوق مواد مخدر ایران. ارایه شده در: مجموعه مقالات همایش بین المللی علمی - کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر. ایران: تهران. جلد اول.
- اکبری، عباسعلی. (۱۳۹۳). بررسی و نقد سیاست جنایی حاکم بر جرایم مواد مخدر در ایران با تاکید بر اصلاحیه سال ۱۳۸۹ قانون مبارزه با مواد مخدر. پژوهشنامه حقوق کیفری. ۲ (۱۰). ۷-۲۴.
- اکبری، عباسعلی. (۱۳۹۳). جستاری در آسیب‌شناسی سیاست جنایی حاکم بر جرایم مواد مخدر. سلامت اجتماعی و اعتیاد. ۱ (۲). ۹۷-۱۱۴.
- اکبری، عباسعلی؛ و صادقی، سالار. (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی پیشگیری کیفری از جرایم مواد مخدر با تاکید بر مجازات اعدام. ارایه شده در کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق و پژوهش‌های دینی. تهران: ایران.
- انجمن معتادان گمنام (۱۴۰۱ الف). پاک زیستن: سفر ادامه دارد. مترجم کمیته ترجمه انجمن معتادان گمنام. قم: انتشارات ملینا.
- انجمن معتادان گمنام (۱۴۰۱ ب). چگونگی عملکرد: دوازده قدم و دوازده سنت معتادان گمنام. مترجم کمیته ترجمه انجمن معتادان گمنام. قم: انتشارات ملینا: انجمن معتادان گمنام.
- انجمن معتادان گمنام (۱۴۰۱ ج). راهنمای کارکرد قدم. مترجم کمیته ترجمه انجمن معتادان گمنام. قم: انتشارات ملینا.
- انجمن معتادان گمنام (۱۴۰۱ د). معتادان گمنام. مترجم کمیته ترجمه انجمن معتادان گمنام. تهران: کیمیای اثر.

ایران. قوانین و احکام (۱۴۰۰). شرحی بر قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۳. تهیه‌کننده واحد پژوهش منابع انسانی دادگستری کل استان گلستان. تهران: خط سوم.

ایران. قوانین و احکام (۱۴۰۱). قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر: (با آخرین اصلاحات سال ۱۴۰۰) به همراه جدیدترین نظریات مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه. گردآورنده سیدحجت نبوی. اردستان: مشارق الانوار.

ایران‌شاهی، حمید. (۱۳۹۸). پیشگیری از وقوع جرم و نقش سازمانهای مسئول در قوانین ایران. تهران: انتشارات جنگل.

برزگر، سجاد. (۱۴۰۲). نقد کلی قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ایران مصوب ۱۳۹۹ و پیشنهاد اصلاح و بازنگری این قانون. ارایه شده در: سومین کنفرانس بین‌المللی علوم تربیتی، روانشناسی، مشاوره، آموزش و پرورش. تهران: ایران.

بقائیسرابی، علی. و صرامی، حمید. (۱۳۹۷). اجتماعی شدن: رویکردی نوین در کاهش تقاضای مواد مخدر و روانگردانها. تهران: دنیای درون.

بولک، بردار. (۱۳۹۶). کیفرشناسی. ترجمه علیحسین نجفیابندآبادی. تهران: انتشارات مجد. پوررضا، مهدی. و اسماعیلی، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی مجازات جایگزین کیفر اعدام در جرایم مواد مخدر. ارایه شده در کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم. تهران: ایران.

تدین، عباس. (۱۳۸۷). نظارت الکترونیک: گامی بهسوی جایگزین زندان. مجله حقوقی دادگستری. ۶۴. ۵۶-۶۶.

جزایری، علیرضا. و سلیمانینیا، لیلا. (۱۳۹۵). مجموعه پیشگیری از اعتیاد. تهران: دانژه. جعفری، محسن. (۱۳۹۹). بررسی اهمیت و موانع اجرای مجازات حبس در ایران. ماهنامه

آفاق علوم انسانی. ۴ (۳۸). ۶۵-۷۹.

- چگنی، وحید. و مربی، پیمان. (۱۴۰۲). تأثیر قطعیت اجرای مجازات حبس در بازدارندگی از تکرار جرم در جرائم مواد مخدر و روان گردان در استان البرز در سال های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹. مجله علمی حقوق و مطالعات نوین. ۴ (۲). ۲۱-۱.
- حاجیتبار فیروزجایی، حسن. (۱۳۹۶). جایگزینهای حبس در حقوق کیفری ایران. تهران: انتشارات فردوسی.
- حنفینیری، کریم. (۱۴۰۲). واکاوی بیماری اعتیاد: راهنمای پژوهشگران و خانواده. تهران: دبیزش.
- خلیلیکالی، قاسم. و محرابیکالی، افشین. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی مجازات جایگزین حبس در نظامهای حقوقی ایران و فرانسه. مجله علمی علوم انسانی. ۱۸. ۶۷-۷۷.
- داچک، هادی. (۱۳۹۹). مجازات های جایگزین حبس و تاثیر آن بر کاهش جمعیت کیفری زندان. مجله بین المللی پژوهش ملل. ۵ (۵۴). ۱۱۷-۱۳۲.
- ذبحی، حسین. (۱۳۹۶). شرح و بررسی قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاقات بعدی آن باتکیه بر آراء و نظریه های مشورتی. تهران: قوه قضاییه، معاونت امور اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم. جلد دوم.
- رحمدل، منصور (۱۳۹۷). حقوق کیفری مواد مخدر. تهران: دادگستر.
- رضایی، محمد. (۱۳۸۴). میزان، نوع و عوامل موثر بر قانون گریزی. مجله جامعه شناسی ایران. ۶ (۳). ۴۷-۶۹.